

Kőhalomban. Vallása római katolikus. Foglalkozása kereskedő. Felesége *Meskó Róza* (fent) dédnagyanyám született 1851 június 11-én Kőhalomban. Vallása római katolikus. Házasságukból hét gyermek született. A legnagyobb fiú ifj. Csíky József meghalt 1914-ben az orosz fronton. A trianoni összeomlás után (nagyamám mindig így emlegette ezt a történelmi eseményt) a család két részre szakadt, miután a szülők az 1900-as évek elején meghaltak. A családból két lány Csíky Mária és Csíky Róza Budapestre, egy fiú Csíky Ernő Szolnokra távozott és ott alapítottak családot. Leszármazottaik ma is Magyarországon élnek. A családból hárman Erdélyben maradtak. Csíky Béla Gyergyószentmiklóson alapított családot. Nagymamám Csíky Gabriella és keresztanyám Csíky Irén mindketten óvónők (lásd 17. oldalt fent) Sepsiszentgyörgyön éltek közös háztartásban, családban életük végéig. Trianon után a család tagjai, noha földrajzilag távol is voltak egymástól, nagyon összetartottak, mélyen vallásos lelkületű, szép és harmonikus családi életet élő, nagyon dolgozó, szorgalmas emberek voltak. Állandóan leveleztek, minden fontosabb családi eseményről értesítették egymást. Tapasztalatból tudom, hogy nagy szeretetkultúra érvényesült a családban. Sajnos e harmonikus családi életnek véget vetett a második világháború, majd az azt követő kommunista rendszer.

Az 50-es évek végére már csak nagymamám és családja, valamint keresztanyám maradt életben a Csíky család idősebb tagjai közül. Mint már jeleztem Sepsiszentgyörgyön éltek. Nagypám *Dr. Daragus András* ügyvéd (1880- 1976) törzsgyökeres háromszéki székely családból származott, így nagyszüleim sohasem hagyták el Székelyföldet, ott nyugszanak Sepsiszentgyörgyön a római katolikus temetőben, keresztanyámmal együtt. Édesanyám *Dr. Debreczy Sándorné* született *Daragus Ibolya* (1913-1992) Kolozsváron a Fernidánd egyetemen szerzett német-francia-román szakos diplomát. Haláláig Kolozsváron élt édesapámmal a szintiszta csomakörösi székely családból származó *Dr. Debreczy Sándor* egyetemi tanárral (1907-1978) együtt. Ők a kolozsvári Házsongárdi temetőben nyugszanak.

Gyermekkori emlékeim nagyon szorosan kötődnek székelyörmény gyökereimhez, mivel testvéremmel együtt - aki ma *Dr. Debreczy István*ként gyermekorvos Várpalotán -, minden nyarat Sepsiszentgyörgyön töltöttünk a nagyszüleinknél, akik mindig nagy szeretettel vártak a vakáció idejére. Ilyenkor a legtöbbet nagymamámmal és keresztanyámmal voltunk együtt. Mindketten anyanyelvi szinten beszéltek a német nyelvet, hiszen Kőhalomban német környezetben nevelkedtek. Így a vakáció idején velünk is foglalkoztak, hogy gyakoroljuk a német nyelvet. Szabadidőnkben az Oltban fürdöttünk, és a környező hegyekben kirándultunk.

Ha most felnőttként visszagondolok az együtt eltöltött sok-sok boldog évre, főként nagyszüleim mély vallásossága, hagyománytisztelete és szorgalmas munkája hagyott maradandó nyomot bennem. Abból, amit gyermekkoromban belém kódoltak a székelyörmény nagyszüleim, nem tudok, de nem is akarok ma sem kilépni. Úgy érzem, hogy jó útravalót kaptam elődeimtől, amiért nagyon hálás vagyok a Jó Istennek.

Kolozsvár, 2007. 01. 28

(A cikk szerzője gyógypedagógus,
a BBTE megbízott adjunktusa Kolozsváron)

Molnár József

Misztótfalusi Kis Miklós örményeknek tett szolgálatai

5. rész

Misztótfalusinak a legjobbkor jött ez a munka. A Biblia nyomtatásakor és kötésekor, mint Mentsége elején elmondja, sokszor úgy kiadta a pénzt a könyvnyomtatóknak, hogy kenyérre sem igen tellett neki, s a négy könyvkötő fizetésére is hetenként legalább 100 forintot kellett két keze munkájával megkeresnie. Ekkorra már rég kiadta azt a pénzt, amit 1684 elején *Salamon Benedictustól* és 1695 elején *Simon de Maly* kereskedőtől kapott a betűk véséséért. Az örmény betűk kivésése meglévő kész mintáról nem okozott neki nagy gondot, hiszen tanulóéveiben Voskens műhelyében sokat foglalkozott görög, szír, héber és keleti betűk javításával és feltehetőleg a hiányzó patricák vésésével. Ellentétben *Fogolyán*

Miklós véleményével, nem hinném, hogy Misztótfalusinak különösebb fáradságot okoztak volna az örmény ligaturák (mi, me, mx stb.) és az ún. "felkarolt" (zl, Ic, lb stb.) betűk, ha vésésük bonyolultabb is mint a közönséges betűké. Keleti betűk vésésében jártas, gyakorlott betűmetszők, köztük *Christoffel van Dyck* előtte már megbirkóztak a problémával. *Máté Vananteci* tudta, hogy egyetlen betűtípussal nem sokra megy, hiszen előtte Oszgánnak is ki kellett egészítenie Dzarecitől maradt típusát még két mérettel. *Máté Vananteci* is mindjárt három típust rendelt nála, mint Sparvenfeldhez írott levelében jó tanácsként említi apró, nagyobb és még nagyobb (parvas, maiores ac maiores). Az 1685-ben kinyomtatott *Hymnarium* címlapján két méretben láthatók a verzálisok, s egy-egy méretben a kisbetűk (bolor) és mint már Haimann György is észrevette, a kurzív (notr) betűk is öt sorban. Az egy évvel később kinyomtatott *Breviárium* címlapján a verzálisok már három méretben láthatók a bolor és notr. betűk mellett. Misztótfalusi betűit *Christoffel van Dyck* másodszorra metszett betűivel Haimann György hasonlította össze elsőként Misztótfalusiról írott könyvének angol változatában. Megállapította, amit az itt bemutatott illusztrációkból is könnyen kivehető, hogy az elsőnek készített betűi nagyobbak és vastagabb metszésűek, mint az Oszgán megrendelésére vésett későbbiek, melyeknek mérete szinte azonos Misztótfalusiéval. Alakjukban *Haimann György* is csak kevés megkülönböztető jelet talált a nem különösen feltűnő némely jellemvonáson kívül. De észrevehető, hogy Misztótfalusi verzálisainak dőlése egyenletesebb és jobban összhangban van a szövegekben a bolor betűkkel, amelyeknek metszése is finomabb; a betűk általában vékonyabbak és alsó száruk görbületei kecsesebbek, amennyire a birtokomban lévő fényképek és fénymásolatok alapján meg tudom ítélni. Misztótfalusi betűinek hasonlatossága van *Dyck*ével kézenfekvő, hiszen *Máté Vanantecinél* bizonyára megvoltak mesterének, *Voszgánnak van Dyck* betűivel nyomtatott könyvei és különösen Bibliája; egészen bizonyosra vehető, hogy Misztótfalusi ezeket vette mintául, mikor vésésükbe kezdett. Nyilván *Vananteci* is ezt javallotta neki.

Máté Vananteci nyomdája első két kiadványának megjelenése után láthatólag 1688-ig szünetelt. Majd ismét négy évi szünet következett, és az 1692-ben kinyomtatott egyházi énekes könyvvel le is zárult *Máté Vananteci* nevével jelzett első korszaka. 1702-ben már csak társszerzőként találkozunk vele *Lukas Vanantecivel* közösen írt fizikai és filozófiai könyv címlapján. Az 1695-ben nyomtatott "*Japhet törzsének genealógiája*" című könyvön már egy új impresszum tűnik föl: „*Vananteci Familia*”. A nyomdát tehát családi vállalkozásként vezették tovább. A rejtély csupán az időpont. Emlékezzünk rá, hogy *Máté Vananteci* Örményországból nagybátyjával *Tamás Nuricsanján* püspökkel érkezett a katolikosz küldetésében Ciprus szigetére. Megbízásuk új örmény nyomda berendezésére szólt. *Tamás* előre küldte *Mátét* Olaszországba, aki Livornóba ment, ahol nemcsak nagy örmény kolónia volt, hanem korábban egy tekintélyes nyomda is működött. *Tamás* püspök és *Máté Vananteci* útja ekkor egy időre elvált. Fogolyán *Miklós* szerint nem tudni, hol tartózkodott *Tamás* püspök, míg *Máté* után nem ment Amszterdamba. *Raymond H. Kévorkián* szerint már mint érsek 1685-ben egy nyomdát rendezett be Amszterdamban. Tehát *Máté*val együtt. Erre mutat az említett nyomda tulajdonviszonyokban bekövetkezett változás, amely a kolofonból is kiderül. A nyomda lelke bizonyára továbbra is *Máté* volt, *Tamás* püspök inkább tudós ember lehetett. Erre vall, hogy egyik tanítványa, a neve után német származású *Johann Joachim Schröder* "Az örmény nyelv kincse" címmel könyvet írt, melyet 1711-ben *Lukas Vananteci* nyomtatott és adott ki Amszterdamban.

Az örmény betűkkel kapcsolatban találhatóságokra adott okot Misztótfalusi Sparvenfeldhez írott levelének az a mondata, hogy "Lám egy híres püspök utazott ide a messzi Örményországból erre a munkára". Nos, ha megfelel a valóságnak *Kévorkián* állítása (amiben semmi okunk kételkedni), hogy *Tamás* érsek már 1685-ben Amszterdamban "nyomdát állított" föl, akkor semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy Misztótfalusi kijelentése *Tamás* püspökre vonatkozik, aki *Voszgan* barátjaként érkezett Amszterdamba, annak abbahagyott munkájának folytatására. Hogy a kiadványokon *Máté* neve szerepel, annak egyszerű a magyarázata, a nyomdát tanult könyvnyomtatóként *Máté* vezette.

Nos, ezek után feltételezhető, hogy a nyomda nem *Máté* egyedüli tulajdona volt, hanem inkább csak vezetője a többi résztulajdonos, *Tamás* püspök és unokaöccsei, *Ghukász* és *Mikael Nuricsanján*, majd végül az 1698-ban a nyomda kiadványai között szerzőként feltűnt *Lukas Vananteci* mellett. Hogy a család tagjai közül, ki mennyi tőkével volt érdekelt a vállalkozásban, ma már nem lehet kideríteni. Nagy

tőkéjük ekkor sem lehetett, ezt bizonyítják az állandó anyagi nehézségek, melyeknek ellenére rendszeresebben kerültek ki a könyvek a nyomdából. Hogy Misztótfalusi betűit az örmény szakirodalom Vanantecin kívül Nuricsanján betűknek is nevezték, Tamás püspök későbbi szerepére mutat, legalábbis (1611ig, amikor az eddig ismert könyvekben először tűnik fel nyomdászként is Lukas Vananteci neve az impresszumon. Misztótfalusi üzlettársa, Máté Vananteci csak négy impresszumon szerepel, míg a Vananteci Família tizenháromszor és az utolsó Vananteci, Lukas kilencszer. Van valami meghatározó abban, hogy Máté Tamás püspökkel indított nyomdája a "Saraknoc"-cal, a zsoltáros könyvvel kezdte működését és 33 évvel később, 1718-ban Lukas nyomdája is ezzel fejezte be, és ezzel el is tűnt a Vananteci nyomda és vele Misztótfalusi betűje is Amszterdamból.

(Folytatjuk)

Szaszuni Dávid históriája
a Kiscelli Múzeum Romtemplomában

2007. február 24-én az érdeklődők ismét megtekinthették *Szaszuni Dávid históriája* című örmény legendát, Budapesten a Kiscelli Múzeum Romtemplomában.

Az 1848-49-es forradalomra és szabadságharcra emlékezünk

Németh Ferenc

Kiss Ernő leszármazottainak nyomában
A vértanú utódainál

Először a nyilvánosság előtt: az aradi tizenhárom egyikének emlékei az újvidéki *Kotucs* családban
1. rész

Mostanság két nyomós okunk is van családi emlékeinek, kései leszármazottainak nyomába eredni, hiszen az idén emlékez(het)ünk meg születésének 200. (1799. június 13.), halálának pedig 150. (1849. október 6.) évfordulójáról. A vele kapcsolatos közismert történelmi tényeken, győztes csatákon túl e sorok írójában már régóta motoszkált a megválaszolásra váró kérdés, vajon mi lett az 1848-as magyar szabadságharc Eleméren nyugvó vértanú hősének családjával: leányaival, unokáival, dédunokáival, ükunokáival, szépunokáival? Miként alakult a család sorsa az aradi tragikus események után? Egyáltalán, élnek-e még és hol a leszármazottai? Ha igen, őrzik-e még kegyelettel a torontáli nábob emlékét?

E kérdések megválaszolásának egyik sarkalatos kiindulópontja csakis egy alapos családfakutatás lehetett. Ennek nyomán derült ki, hogy az örmény származású Kiss (korábban Ákoncz!) család szerencséjét a 18. század közepe táján Kiss Izsák (Kiss Ernő nagyapja) alapozta meg, az ügyes, szerencsés kezű, szemfüles erdélyi (erzsébetvárosi) kereskedő és hadiszállító, aki az úgynevezett szász tizedek visszaszerzésével tett a kincstárnak hasznos szolgálatot, s aki, *Kalapis Zoltán* megfogalmazása szerint, "kemény kézzel; olykor kíméletlenül halmozta fel tömérdek gazdagságát, úgyhogy a 18. század végén jelentkező torontáli újgazdagok között ő volt a legvagyonosabb." Óriási kiterjedésű területeket bérelt Torontálban (csaknem 100 000 holdat), s mint *Hegedűs János* írja, "ez a nagykereskedő, megnyerő modorú 'kis' fürge ember kapta 1760-ban Mária Teréziától a magyar nemességet." (Hegedűs János feltevése szerint a család a vezetéknevét is éppen tagjainak alacsony termete miatt kapta). Izsák ügyesen forgatta pénzét, hitelezett is, megfelelő haszon fejében. A család érintkezési nyelve az idő tájt, a fennmaradt dokumentumok szerint, még az örmény volt. A 18. század derekáról egy érdekes nyugta is fennmaradt, amelyet már csak azért is érdemes idézni, mert bizonyítja, hogy Kiss Izsák idejében a pénzt is zacskóra(!?) mérték: "Alulírott Issekutz Antal, igazolom, hogy Hobermaer uramtól két zacskót bé